

UKRAJINŠTÍ ŽÁCI NA ČESKÝCH ŠKOLÁCH A DĚJEPIS – VYBRANÉ VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ¹

MIROSLAV JIREČEK – MICHAL BEDNÁŘ – JAN MORAVEC²

Abstract

The study presents the results of a questionnaire survey on the involvement of Ukrainian pupils (who arrived as a result of the war conflict) in the teaching of history in Czech primary schools. It is a part of a broader research, and this study presents the results concerning the number of Ukrainian pupils involved in teaching in Czech schools, the form of teaching (e.g. the use of assistants), the progress in the use of the Czech language, the impact of the involvement of Ukrainian pupils on the preparation of history teachers, and the problems teachers face in teaching history to Ukrainian pupils. The results show that Ukrainian pupils are most often taught together with Czech pupils, with an assistant available only in less than a third of the cases. Progress in the acquisition of the Czech language among Ukrainian pupils is mostly observed, and the most important factor is their direct integration into Czech classes. Teachers perceive the impact on the difficulty of preparing history lessons due to the involvement of Ukrainian pupils, but most of them do not rate it as significant. Czech teachers assess the problem of understanding Czech life and institutions and language as the most difficult for Ukrainian pupils. The results are compared with the findings of other researches.

Keywords

History, school subject, Ukrainian pupils, Czech schools, war situation

ÚVODEM

Již od roku 2014 probíhal na východě Ukrajiny ozbrojený konflikt se zapojením sil Ruské federace, jehož důsledkem byla anexe poloostrova Krym a vytvoření separatistických republik, které byly v rozporu s mezinárodním právem prohlášeny za součást Ruské federace. Tento konflikt se postupem času stával „zamrzlým“ a pozornost světa na něj upřená byla postupně velmi oslabena. To se zcela zásadně změnilo 24. února 2022, kdy Rusko otevřeně zaútočilo na území Ukrajiny. Nepříliš daleko od našich hranic vypukl největší válečný konflikt na území Evropy od skončení druhé světové války. Útok nenesl ohledy na civilní obyvatelstvo, z počátku navíc nebylo vůbec jisté, zda, a případně kde, se podaří ruskou agresi zastavit. Důsledkem byla obrovská utečenecká vlna z Ukrajiny, která směřovala ve své většině směrem na západ včetně území České republiky. Do 1. dubna 2023 vydalo Ministerstvo vnitra ČR uprchlíkům z Ukrajiny více než půl milionu dočasných ochranných průkazů. Jelikož se asi jedna třetina z uvedeného počtu uprchlíků vrátila zpět na Ukrajinu (nebo ukončili dočasnou ochranu na vlastní žádost či odešli do jiného státu EU), pobývalo na území České republiky k 1. dubnu 2023 dle údajů Ministerstva vnitra ČR 325 742 uprchlíků z Ukrajiny (osob s dočasnou ochranou). Z tohoto

¹ Studie vznikla v rámci projektu *Vybrané aktuální politické, společenské, kulturní problémy Evropy a světa v kontextu formování historického vědomí a občanského vzdělávání* (MUNI/A/1542/2021).

² Autorský kolektiv je složen z jednoho akademického pracovníka a dvou studentů (v době vydání studie čerstvých absolventů) učitelství dějepisu pro základní školy.

počtu bylo v produktivním věku asi 68 % osob (z toho 65 % žen a 35 % mužů), dále 28 % dětí a 4 % seniorů.³

Jak je z výše uvedených dat patrné, značnou část ukrajinských uprchlíků směřujících na naše území tvořily děti. To je věková kategorie, kterou se zabývá tato studie, proto se ni blíže zaměříme. Ukrajiniští žáci byli do našich škol přijímáni již ve druhém pololetí školního roku 2021/22. Pro další školní rok pak MŠMT zveřejnilo počty ukrajinských žáků na našich školách ke 30. září 2022. Na základních školách jich k tomuto datu bylo 39 478, tedy 3,9 % ze všech žáků ZŠ. Další data poté MŠMT uvolnilo ke dni 31. března 2023, kdy na našich ZŠ bylo zaregistrováno 39 680 ukrajinských žáků (stále se jednalo o 3,9 % z celkového počtu žáků ZŠ).⁴ Další data pak byla zveřejněna k 30. září 2023, kdy základní školy navštěvovalo 47 858 ukrajinských dětí a žáků, tedy 4,8 % všech žáků základních škol. Jedná se tedy o výrazné číslo. Ukrajiniští uprchlíci jsou rozmístěni po území celé České republiky.⁵ Podle výzkumu *Hlas Ukrajinců*, který uspořádaly společnosti PAQ Research a Sociologický ústav AV ČR, se neúčastnila povinné školní docházky na ZŠ asi desetina dětí odpovídajícího věku z řad ukrajinských uprchlíků.⁶

Čeští učitelé a učitelky tak byli postaveni před nelehký úkol – jak vzdělávat a vychovávat žáky, kteří mluví odlišným jazykem a přichází z odlišného kulturního prostředí. Tato situace samozřejmě platí pro učitele všech vyučovacích předmětů, v tomto příspěvku se zaměříme, pro jeho četná specifika, na školní dějepis. Jsme přitom vedeni osobními zkušenostmi (výuka na ZŠ), kdy je zřejmé, že zapojení ukrajinských žáků do výuky přináší řadu situací, se kterými se vyučující musí vypořádávat. Přičemž je patrné, že pomoc přichází, z důvodu nenadálé situace je ale postupná a někdy snad trochu živelná. To ovšem není kritika, jsme si vědomi složitosti a specifičnosti situace. Z výše uvedených důvodů nás zajímá, jak se čeští vyučující s popsanou situací vypořádávají.

CÍLE VÝZKUMU

Cílem výzkumu je analyzovat stav výuky dějepisu týkající se ukrajinských žáků na českých základních školách. Jde nám přitom o ty ukrajinské žáky, kteří přišli do našich škol po 24. únoru 2022. Jedná se o součást širšího výzkumu, přičemž v této studii si pokládáme následující výzkumné otázky:

VO 1: Jaké jsou počty ukrajinských žáků vyučované v dějepise?

VO 2: Jak výuka ukrajinských žáků probíhá?

VO 3: Mají ukrajiniští žáci k dispozici asistenty (jaké a týká se to také dějepisu)?

VO 4: Dělalí ukrajiniští žáci pokrok v porozumění českému jazyku a proč?

VO 5: Jaký dopad má zapojení ukrajinských žáků do výuky na přípravu výuky dějepisu a vztah učitelů k ukrajinským žákům?

VO 6: S jakými problémy se potýkají učitelé u ukrajinských žáků v průběhu vyučování dějepisu?

³ Ministerstvo vnitra České republiky. V České republice je aktuálně 325 tisíc uprchlíků z Ukrajiny. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/v-ceske-republice-je-aktualne-325-tisic-uprchliku-z-ukrajiny.aspx> (cit. 13. 7. 2023).

⁴ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Počty ukrajinských dětí se ve školách oproti září téměř nezměnily. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/pocty-ukrajinskych-deti-ve-skolach-se-oproti-zari-temer> (cit. 13. 7. 2023).

⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Aktuální počty ukrajinských uprchlíků na českých školách. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/aktualni-pocty-ukrajinskych-uprchliku-na-ceskych-skolach> (cit. 30. 12. 2023).

⁶ HRONOVÁ, Z.: *Průzkum: ukrajinské děti mají problém se začleněním*. In: Chrudimský, Svitavský a Orlický deník, 17. srpna 2023, s. 2.

VÝZKUMNÝ VZOREK

Uvedené výzkumné otázky jsme se rozhodli analyzovat prostřednictvím dotazníkového šetření (online formou). Ve snaze o co nejreprezentativnější výsledky jsme dotazník rozeslali na všechny základní školy s druhým stupněm v celé České republice (bez ohledu na zřizovatele). Těchto škol bylo ve školním roce 2022/23, kdy dotazníkové šetření proběhlo, dohromady 2 632.⁷ Prosba o vyplnění dotazníku byla zaslána v průběhu druhého pololetí školního roku 2022/23 na kontaktní e-maily škol s prosbou o přeposlání učitelům dějepisu na jednotlivých školách. Dohromady jsme obdrželi odpovědi od 476 respondentů, z toho pro nás relevantních (viz dále) je 473 odpovědí.⁸

Pomocí první otázky jsme se snažili zjistit, zda zapojení učitelé opravdu vyučují dějepis (zde bylo cílem vynechat z našeho výzkumu ty učitele, kterým byl dotazník přeposlán vedením školy nesprávně). Ze 476 obdržených odpovědí vyučuje dějepis 473 respondentů, kteří tedy tvoří náš základní vzorek. Dále jsme se snažili zjistit a pro další komparaci využít zastoupení jednotlivých kategorií zapojených vyučujících (dle aprobovanosti, pohlaví, délky praxe, velikosti školy). V kategorii aprobace byly vytvořeny dvě skupiny (bez aprobace, s aprobací), u pohlaví také dvě skupiny (muž, žena), u velikosti sídel jich bylo celkem pět (do 2 000 obyvatel, 2 000–20 000 obyvatel, 20 000–100 000 obyvatel, 100 000–1 000 000 obyvatel, Praha) a u délky praxe čtyři skupiny (do 5 let, 5–10 let, 10–20 let, 20 a více let).

Výsledky ukazují, že ze 473 našich respondentů jich vyučuje dějepis s aprobací 373 (78,9 %) a bez aprobace 100 (21,1 %).⁹ Do našeho výzkumu se zapojilo 336 žen – učitelek (71 %) a 137 mužů – učitelů (29 %). Co se týká délky pedagogické praxe, výrazně byly mezi našimi respondenty zastoupeny všechny skupiny, které jsme si dle délky praxe stanovili. Učitelek a učitelů s délkou praxe do 5 let nám odpovědělo 75 (15,9 %), s délkou praxe 5–10 let 63 (13,3 %), s délkou praxe 10–20 let 116 (24,5 %). Nejvíce se zapojilo vyučujících s délkou praxe delší než 20 let – 219 (46,3 %). Poslední z úvodních otázek zjišťovala, v jak velké obci naši respondenti vyučují. V obci do dvou tisíc obyvatel jich vyučuje 105 (22,2 %), v obci mezi dvěma a dvaceti tisíci obyvatel 188 (39,7 %), v obci mezi dvaceti a sto tisíci obyvatel 105 (22,2 %), v obci mezi sto tisíci obyvatel a milionem 26 (5,5 %) a v Praze (jakožto jediném našem městě s populací nad milion obyvatel 49 (10,4 %) respondentů.

Všechny tyto úvodní otázky měly za cíl zjistit, zda náš výzkumný vzorek rámcově odpovídá zastoupení mezi učiteli dějepisu na našich školách. Vzhledem k velikosti vzorku a rozložení mezi jednotlivé položky můžeme konstatovat, že náš vzorek je vypovídající a reprezentativní. Dále jsme u výše popsaných jednotlivých kategorií (dle aprobovanosti, pohlaví, délky praxe, velikosti školy) pomocí komparace sledovali, zda se od sebe názorově liší a popřípadě v jakých vytyčených oblastech dochází k největším názorovým rozdílům. Na základě provedené analýzy dat je možné předpokládat, že napříč všemi skupinami ve všech zmíněných kategoriích se neobjevují statisticky významné rozdíly u jakékoliv z výzkumných otázek. Z tohoto důvodu budeme v další části představovat výsledky za učitele dějepisu jako celek bez popisu jednotlivých kategorií.

⁷ Za ochotné poskytnutí dat a pomoc zorientování se v systému děkujeme Ing. Jaromíru Nebřenskému z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

⁸ Poměrně vysoký počet získaných odpovědí je dokladem toho, že učitele toto téma zajímá a dotýká se jich. Zároveň to činí náš výzkum poměrně reprezentativním.

⁹ Ačkoli to s naším výzkumem nesouvisí, je jistě zajímavé, jak vysoký podíl neaprobovaných učitelů vyučuje dějepis. Vzhledem k počtu našich respondentů se jeví i tento údaj zřejmě jako reprezentativní.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Počty ukrajinských žáků vyučované v dějepise (VO 1)

Aktuální počty ukrajinských žáků na našich školách jsme dle dat MŠMT uvedli výše. Nás zajímalo, jakého podílu škol a učitelů se potřeba vyučovat ukrajinské žáky reálně týká. Nejprve jsme se ptali na to, zda jsou na školách našich respondentů ukrajinští žáci vyučováni (viz tab. 1). Je tomu tak na 90,1 % škol (426 respondentů), ukrajinští žáci pak nejsou vyučováni na 9,9 % škol zapojených učitelů (47 respondentů).

Učitelé, kteří uvedli, že na jejich škole ukrajinští žáci nejsou vyučováni, již ve vyplňování dalších otázek nepokračovali. Na další otázky tak odpovídalo 426 respondentů. Těch jsme se dotazovali na to, zda vyučují ukrajinské žáky v dějepise. Celkem 83,1 % (354 respondentů) uvedlo, že ano. Opačně pak odpovědělo 16,9 % (72 respondentů). Pro stěžejní část výzkumu týkající se výuky dějepisu jsme tak opět snížili náš výzkumný vzorek na 354 respondentů (tedy těch, kteří vyučují ukrajinské žáky dějepis).

Celkem respondentů	473
Vyučuje ukrajinské žáky	426
Nevyučuje ukrajinské žáky	47
Vyučuje ukrajinské žáky dějepis	354

Tab. 1: Počet respondentů v dotazníkovém šetření

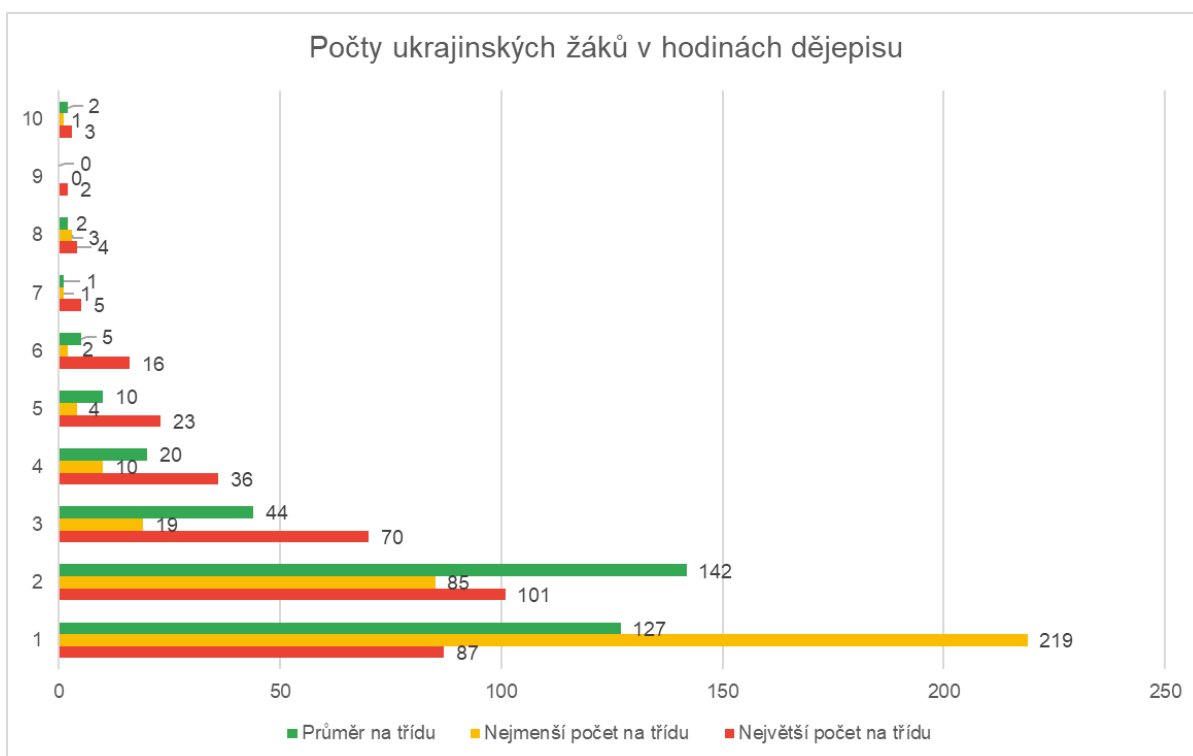
U výuky dějepisu jsme nejdříve zjišťovali, ve kterých ročnících druhého stupně ZŠ naši respondenti ukrajinské žáky vyučují (nabídlí jsme možnost výběru více odpovědí). Z celkového počtu vyučujících, kteří mají v hodinách dějepisu ukrajinské žáky, bylo dohromady sesbíráno 476 odpovědí (viz tab. 2).

Ročník	Počet odpovědí
6. ročník	153
7. ročník	135
8. ročník	167
9. ročník	164

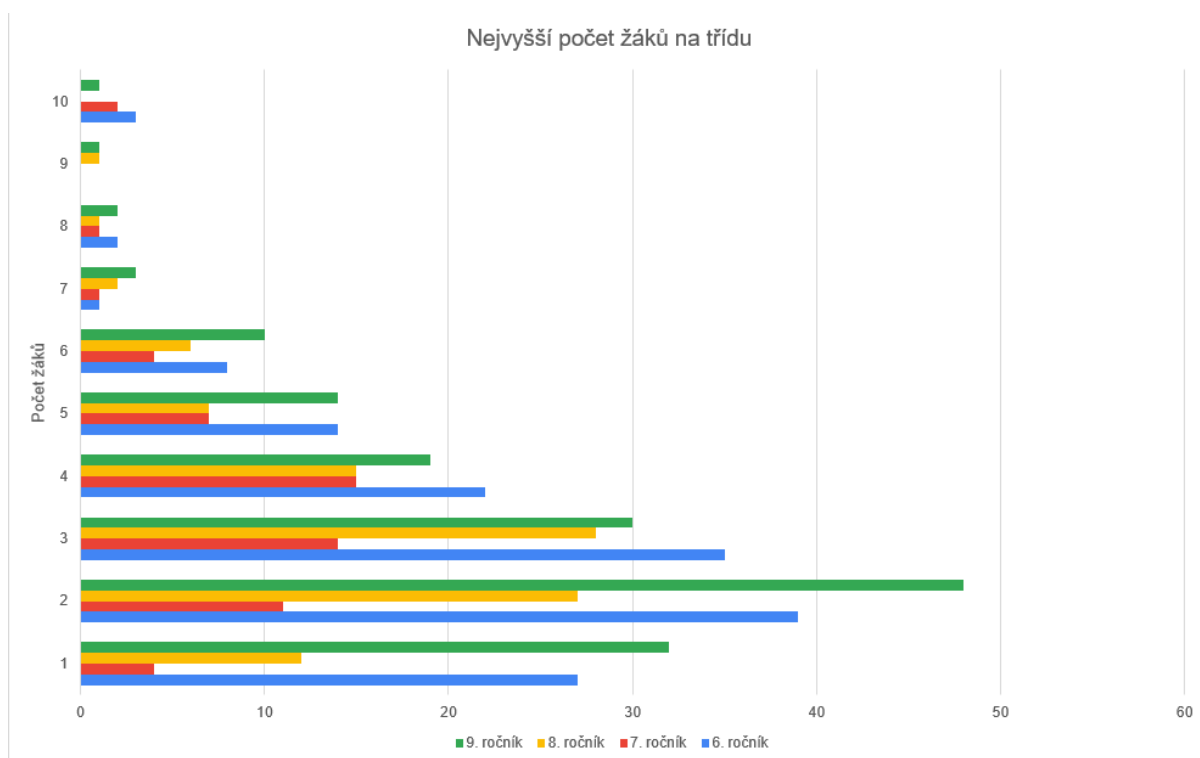
Tab. 2: Výuka ukrajinských žáků v jednotlivých ročnících 2. stupně základních škol

Pro lepší porozumění a práci s daty o ukrajinských žácích navštěvujících jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ jsme respondentům položili rozšiřující otázku na počet žáků ukrajinské národnosti ve třídách. Dotazovaní odpovídali na tři podotázky, kdy se první z nich vztahovala k jejich nejmenšímu počtu ve třídě, druhá k nejvyššímu počtu a třetí pak k průměrnému počtu těchto žáků na třídu. Vyučující zde mohli zvolit patřičné konkrétní číslo k určení počtu žáků. Konečný rozptyl odpovědí byl poměrně široký (viz graf 1). Nejčastěji vyučují dotazovaní učitelé v rámci dějepisu společně s českými žáky také dva ukrajinské žáky. Extrémem byly dva případy s průměrem deseti žáků v jedné třídě. Zde se na základě výsledků jako nejvíce vypovídající jeví uvést zjištěné průměrné počty ukrajinských žáků ve třídách. V případě respondenty uváděného průměru ukrajinských žáků na třídu v rámci dějepisu činí vypočítaná hodnota 2,1 ukrajinského žáka na třídu. Zjištěná hodnota u uváděných nejmenších počtů žáků na třídu činí 1,6 a u nejvyššího počtu pak 2,7 ukrajinského žáka na třídu (viz graf 1).

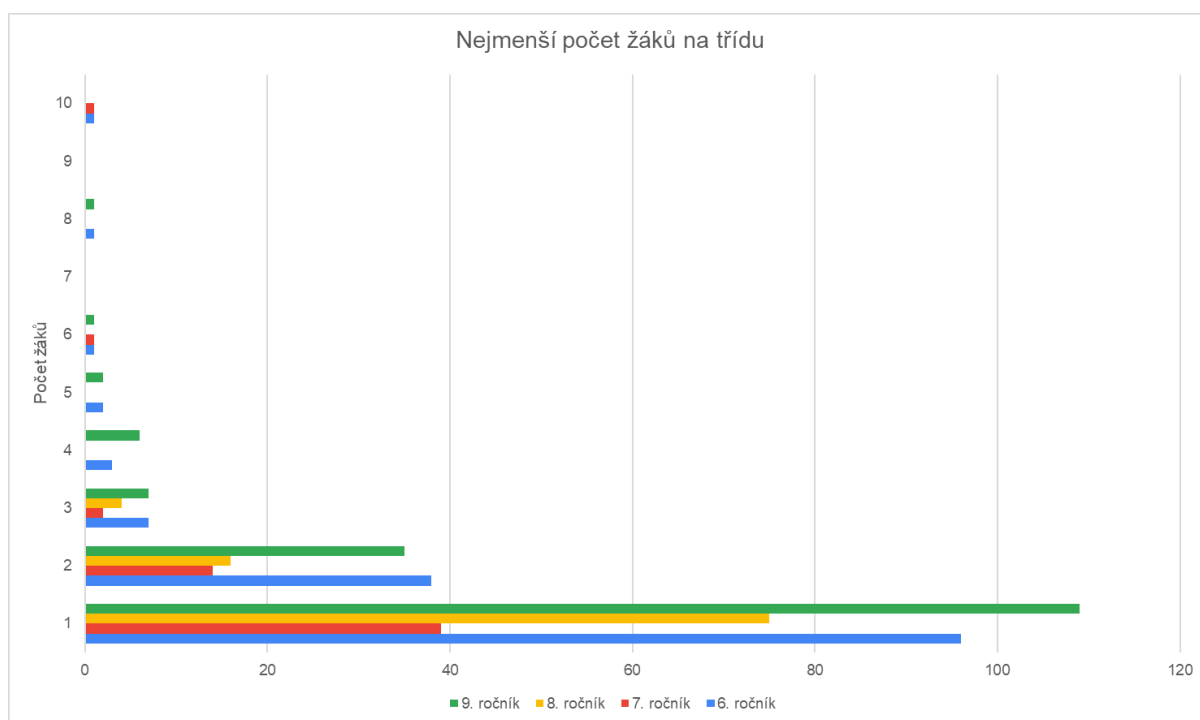
Tato data dále zpřesňují grafy 2, 3 a 4, které detailně ukazují rozložení počtů i mezi ročníky. Graf 2 ukazuje nejvyšší počet ukrajinských žáků na třídu. Pro 6. a 9. ročník jsou to nejčastěji dva žáci, pro 8. ročník tři žáci a pro 7. ročník pak dokonce čtyři žáci. Z následných grafů 3 (nejmenší počet ukrajinských žáků ve třídě) a 4 (průměrný počet ukrajinských žáků ve třídě) můžeme vyčíst, že většina učitelů se v jednotlivých hodinách dějepisu setká nejčastěji s jedním nebo dvěma žáky ukrajinského původu, přičemž se vyskytuje napříč ročníky více případů se dvěma Ukrajinci ve třídě. V ojedinělých případech se vyskytuje i opačný extrém, a to jako minimální počet žáků na třídu pět a více a maximální počet i deset žáků z Ukrajiny ve třídě.

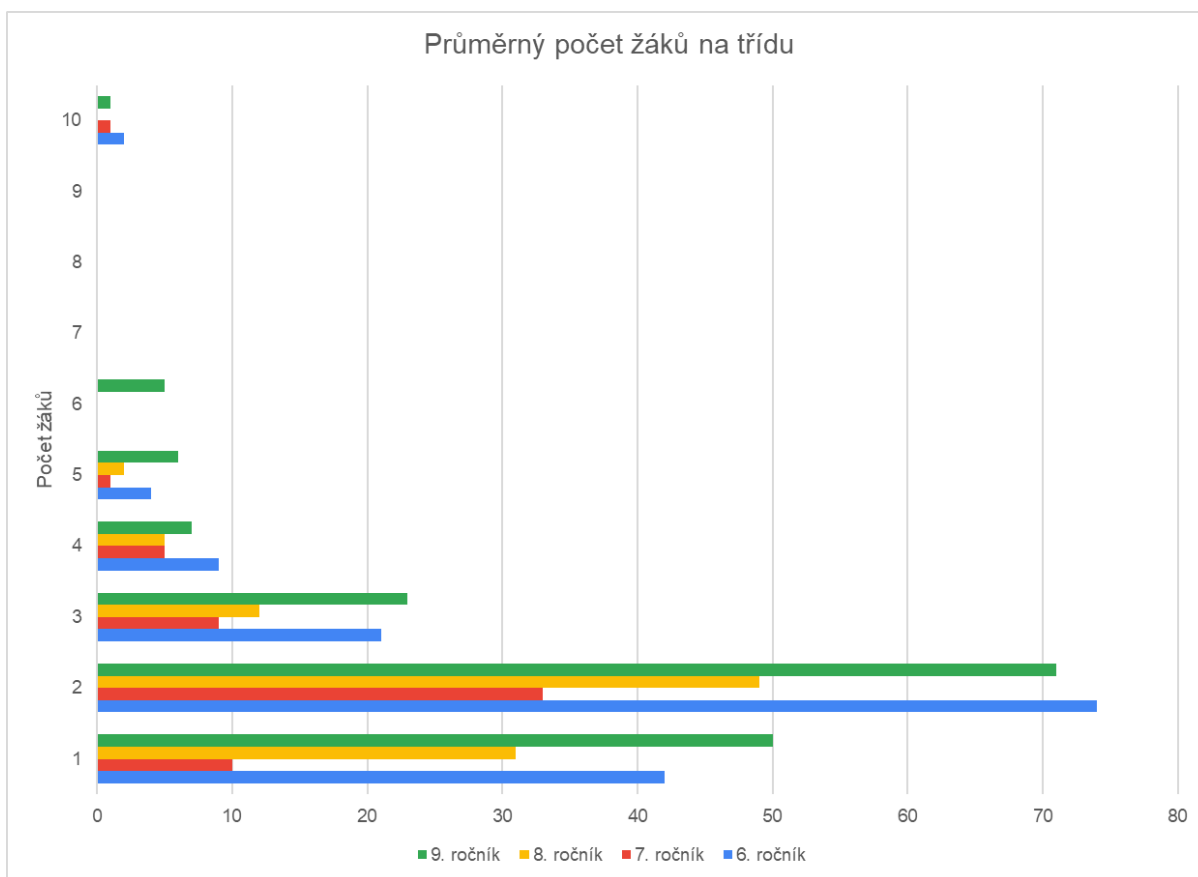
Graf 1: Počty ukrajinských žáků v hodinách dějepisu

Graf č. 2: Nejvyšší počet ukrajinských žáků na třídu podle ročníků

Graf č. 3: Nejmenší počet ukrajinských žáků na třídu podle ročníků

Graf č. 4: Průměrný počet ukrajinských žáků na třídu podle ročníků

Způsob výuky ukrajinských žáků (VO 2)

Druhá výzkumná otázka se zaměřuje na způsob výuky ukrajinských žáků a případné problémy, které se k tomu váží. Respondentů jsme se tázali na to, jakým způsobem na jejich školách probíhá výuka ukrajinských žáků (otázku jsme položili všem zapojeným učitelům, kteří vyučují ukrajinské žáky). Na výběr dostali možnost výběru ze třech odpovědí: integrovaně (společně s českými žáky), separovaně (bez českých žáků) a kombinovaně (část výuky integrovaně s českými žáky, část výuky separovaně bez českých žáků). Kromě toho mohli respondenti zvolit odpověď „jiná“ a specifikovat situaci na jejich škole. Zcela jasně převažuje možnost integrované výuky s českými žáky (77 %, 328 respondentů), následována kombinovanou výukou (21,1 %, 90 respondentů). Možnost separovaně překvapivě nezvolil žádný z našich respondentů. 1,9 % (8 respondentů) zvolilo možnost „jiná“, kde různým způsobem rozvíjeli předchozí uvedené varianty.

Způsob výuky	Počet respondentů
Integrovaná výuka s českými žáky	328
Kombinovaná výuka	90
Separovaná výuka	0
Jiná	8

Tab. 3: Způsob výuky ukrajinských žáků na českých školách

V této souvislosti nás zajímalo také to, zda ukrajinští žáci navštěvují i online výuku na ukrajinských školách. To je totiž podle našich zkušeností velmi důležitý faktor s ohledem na intenzitu integrace ukrajinských žáků do výuky na našich školách (bezpochyby je velmi náročné absolvovat plnohodnotně prezenční výuku na českých ZŠ a k tomu online výuku na ukrajinských školách). Bylo pravděpodobné, že ne ve všech případech dokáží učitelé na tuto otázku odpovědět, proto jsme na tuto uzavřenou otázku dali možnost odpovědět „nedokáží posoudit“. Tuto možnost zvolila největší část dotazovaných (viz tab. 4).

Účast žáků na on-line výuce na ukrajinských školách	Počet respondentů
On-line výuku navštěvuje většina ukrajinských žáků	45
On-line výuku navštěvuje asi polovina ukrajinských žáků	35
On-line výuku navštěvuje menšina ukrajinských žáků	104
On-line výuku ukrajinští žáci nenavštěvují	94
Nedokáže posoudit	148

Tab. 4: Online výuka na ukrajinských školách

Je třeba uvést, že tyto výsledky byly očekávané. U průběhu výuky nevyšla z našeho šetření jediná škola, která by měla pro ukrajinské žáky speciální třídu. Dá se to odvodit nedostupností pedagogů nebo nízkým počtem žáků na jednotlivých školách (viz VO 1) a zejména potřebou jejich integrace do českého prostředí. V největším počtu proto ukrajinští žáci navštěvují výuku společně s českými žáky, což je pro školy nejjednodušší řešení. Naopak více jak polovina dotazovaných učitelů odpověděla, že jejich žáci v nějaké formě a nějakém počtu zůstávají v kontaktu i s domovskými školami v podobě on-line výuky.

Ukrajínští žáci a asistenti (VO 3)

Dále jsme se zaměřili na zjištění, zda při výuce dějepisu mají ukrajinští žáci k dispozici asistenta/asistentku pedagoga. Ten může při výuce sehrát důležitou podpůrnou roli a pomoci žákovi zvládat například nápor nového učiva. Nejprve jsme zjišťovali, zda vůbec ukrajinští žáci asistenta mají (viz tab. 5). U respondentů, kteří odpověděli, že žáci původem z Ukrajiny asistenta mají, jsme dále zjišťovali, jestli je asistent české, nebo ukrajinské národnosti, jestli je pro žáky dostupný každou vyučovací hodinu, nebo jenom na vybrané hodiny (například v případě nižšího počtu asistentů ve škole), a to se zaměřením na přítomnost v hodinách dějepisu (viz tab. 6). V této části měli respondenti možnost výběru z uzavřených odpovědí, případně mohli svůj názor rozvinout v otevřené odpovědi.

Přítomnost asistenta u ukrajinských žáků	Počet respondentů
Asistent je k dispozici	111
Asistent není k dispozici	243

Tab. 5: Přítomnost asistenta u ukrajinských žáků

Z tab. 5 je zřejmé, že většina zapojených učitelů (68,6 %) se při výuce o pomoc asistenta opřít nemůže. Do dalších otázek se zapojilo 111 zbylých respondentů, kteří při výuce k dispozici asistenta měli. Poměrně rovnoměrně je zastoupena dostupnost českých a ukrajinských asistentů pro ukrajinské žáky. Způsob jejich využití se ale liší, přičemž je patrné, že čeští asistenti jsou častěji využíváni pro ukrajinské žáky jako stálí, zatímco ukrajinští

asistenti jsou přidělováni pouze na vybrané hodiny (zřejmě jich je tedy pro ukrajinské žáky k dispozici méně a fungují dle „rozpisů“ a potřeby). To se odráží také u školního dějepisu, v němž ukrajinští asistenti pro žáky ze země svého původu absentují minimálně v některých hodinách (dá se předpokládat, že namísto dějepisu chodí k jiným žákům do hodin například českého jazyka, matematiky nebo cizího jazyka).

Přítomnost asistenta u ukrajinského žáka ve výuce	Počet respondentů
Ukrajinský asistent na všechny hodiny	6
Ukrajinský asistent na vybrané hodiny (včetně všech hodin dějepisu)	8
Ukrajinský asistent na vybrané hodiny (včetně vybraných hodin dějepisu)	23
Ukrajinský asistent na vybrané hodiny (bez hodin dějepisu)	23
Český asistent na všechny hodiny	24
Český asistent na vybrané hodiny (včetně všech hodin dějepisu)	12
Český asistent na vybrané hodiny (včetně vybraných hodin dějepisu)	16
Český asistent na vybrané hodiny (bez hodin dějepisu)	10

Tab. 6: Přítomnost asistentů u ukrajinských žáků ve výuce

Z tab. 6 je dále možné vyčíst, že při hodinách dějepisu jsou jak čeští tak ukrajinští asistenti převážně přítomni, případně alespoň někteří za žáky dochází, což může mít pozitivní vliv na zvládnutí učiva. Dalšíh osmnáct respondentů zvolilo otevřenou odpověď, přičemž své odpovědi specifikovali. Upozorníme na vybrané. Nejčastěji se zde vyskytovaly odpovědi, že je k dispozici ukrajinský asistent dle potřeby po předchozí domluvě, což uvedlo v různých variantách osm respondentů. Dále se objevily dvě odpovědi, že si ukrajinský asistent/asistentka bere žáky z hodin a učí se s nimi češtinu. Zajímavá je také odpověď, že pracovníci školy ovládají ukrajinský jazyk.

Ukrajínští žáci a pokrok v porozumění českému jazyku (VO 4)

Důležitým faktorem pro zvládnutí výuky na českých školách je pro příchodí žáky jiné národnosti také schopnost porozumět českému jazyku. Zároveň je znalost češtiny důležitým činitelem pro integraci ukrajinských žáků a jejich úspěšné zapojení do výchovně vzdělávacího procesu (včetně výuky dějepisu). Výzkum probíhal během druhého pololetí školního roku 2022/23, tedy v době, kdy již byla řada ukrajinských žáků v našich školách více než rok. Dalo se tedy předpokládat, že jistého pokroku dosáhli. Nejprve jsme v této části pokládali otázku, zda učitelé pozorují u ukrajinských žáků (které v našem případě vyučují dějepis) pokrok v porozumění českému jazyku. Zde se jasně ukazuje, že pokrok je učiteli pocíťován (viz tab. 7).

Pokrok v českém jazyce	Počet respondentů
U všech žáků	120
U většiny žáků	161
U menšiny žáků	59
Žádný pokrok	14

Tab. 7: Pokrok v porozumění v českém jazyce u ukrajinských žáků

Dále nás zajímaly příčiny tohoto stavu – tedy proč si učitelé myslí, že se ukrajinští žáci v průběhu času zlepšili, nebo nezlepšili v porozumění českému jazyku. V obou případech jsme nabídli čtyři uzavřené možnosti (ne/navštěvování jazykových kurzů; ne/příprava doma; samotný pobyt/malá interakce mezi/s českými žáky; nevím) a k tomu možnost „jiné“. Respondenti zde měli možnost výběru více odpovědí. Učitelé, kteří uvedli, že se všichni ukrajinští žáci zlepšují v porozumění českému jazyku (jednalo se o 120 respondentů) nám poskytli dohromady 174 odpovědí vzhledem k volbě více možností (viz tab. 8). V názorech učitelů spadajících do této skupiny jasně dominuje názor o zlepšení ukrajinských žáků v porozumění českému jazyku díky samotnému pobytu mezi českými žáky. Mezi třinácti volnými odpověďmi se v devíti variantách objevila různá forma doučování, přípravných kurzů a podobně, dále učitelé uváděli i motivaci studia v Česku nebo podobnost jazyků.

Příčiny zlepšení ukrajinských žáků v českém jazyce	Počet odpovědí
Zlepšení díky pobytu mezi českými žáky	110
Návštěva jazykových kurzů	31
Domácí příprava	31
Neznámý důvod	2
Volná odpověď	13

Tab. 8: Příčiny zlepšení ukrajinských žáků v českém jazyce

Čtrnáct učitelů, kteří nepozorovali u ukrajinských žáků zlepšení v českém jazyce, odpovídalo na otázky, proč si myslí, že se ukrajinští žáci nezlepšují. Díky výběru více možností jsme shromáždili dvacet jedna odpovědí. Nejvíce z nich (devět) označuje za stěžejní příčinu nezlepšování se v novém jazyce nepřipravování se ukrajinských žáků doma. Dále pak považuje sedm učitelů za hlavní překážku nenavštěvování jazykových kurzů. Méně častěji učitelé zmiňovali, že progres ve výuce jazyka zpomaluje nedostatečná či nízká úroveň integrace s českými žáky (čtyři respondenti). Jeden respondent nevěděl, proč nedochází ke zlepšení v chápání českého jazyka. Možnost doplnit jinou odpověď využilo zbylých pět respondentů. Ti uvedli (četnost vždy po jednom záznamu), že vidí problém v tom, že žák do školy nechodí (v řešení OSPOD), malý zájem, nezáměr se integrovat, přetížení novými pojmy a očekávaný brzký návrat domů.

Totožnou otázku jsme položili také respondentům, kteří odpověděli, že se někteří ukrajinští žáci v porozumění českému jazyku v průběhu času zlepšili a jiní nikoli (220 respondentů, viz tab. 7). Od tohoto vzorku učitelů bylo dohromady sesbíráno 334 odpovědí (viz tab. 9). Vzhledem k rovnoměrnému rozložení odpovědí mezi tři nejčastější možnosti je možné předpokládat, že učitelé vnímají téma zlepšování či nezlepšování se ukrajinských žáků v českém jazyce jako komplexní bez jednoho převládajícího jmenovatele narozdíl od příčin zlepšování se (viz tab. 8). Učitelé tedy považují míru integrace ukrajinských žáků s českými žáky, jejich navštěvování jazykových kurzů a domácí přípravu jako stěžejní příčiny ovlivňující dosaženou úroveň akvizice českého jazyka. Nejméně odpovědí obsahovala možnost, kdy učitelé sami neznali důvod zlepšování se či stagnace ukrajinských žáků. Otevřenou odpověď zvolilo celkem 35 respondentů. V různých obměnách čtrnáct odpovědí poukazovalo na motivaci, zájem či snahu ukrajinských žáků. V celkem šesti odpovědích se jako faktor nezlepšení objevilo vědomí žáků ohledně návratu na Ukrajinu. Dvakrát učitelé poukázali na neúčast žáků v hodinách.

Příčiny ne/zlepšování ukrajinských žáků v českém jazyce	Počet odpovědí
Ne/dostatečná integrace s českými žáky	101
Ne/navštěvování jazykových kurzů	97
Ne/dostatečná domácí příprava	114
Neznámý důvod	22
Volná odpověď	35

Tab. 9: Příčiny ne/zlepšování ukrajinských žáků v českém jazyce¹⁰

Dopad zapojení ukrajinských žáků na přípravu výuky dějepisu a vztah k ukrajinským žákům (VO 5)

Vzhledem k počtu přichozích ukrajinských žáků (viz výše) a situaci, kdy řada z nich neovládá český jazyk a nezná zdejší realie a kulturu, nás také zajímala otázka dopadu příchodu ukrajinských žáků na přípravu výuky dějepisu. V našem dotazníku jsme se proto ptali, zda účast ukrajinských žáků ve vyučování dějepisu ztížila vyučujícím přípravu na výuku. U drtivé většiny učitelů (viz tab. 10) je možné konstatovat, že příchod ukrajinských žáků skutečně vytvořil obtíže při vytváření příprav na výuku dějepisu. U této skupiny učitelů nás taktéž zajímala míra ztížení příprav (viz tab. 11). Podle počtu odpovědí je možné vyvodit, že většině učitelů příchod ukrajinských žáků ztížil přípravu buď v nepatrné nebo částečné míře. Zatímco menšina učitelů pocituje výrazné zkomplikování přípravné fáze dějepisné výuky.

Ztížení přípravy na výuku dějepisu příchodem ukrajinských žáků	Počet odpovědí
Ano	305
Ne	49

Tab. 10: Ztížení přípravy na výuku dějepisu příchodem ukrajinských žáků

Míra ztížení přípravy na výuku dějepisu	Počet odpovědí
Výrazně	34
Částečně	146
Nepatrně	125

Tab. 11: Míra ztížení přípravy na výuku dějepisu

Nepředvídatelný příchod zahraničních žáků do českých škol vytvořil ve většině případů spíše malé komplikace týkající se přípravy na výuku dějepisu. V rámci výzkumu jsme považovali za důležité také zjistit, jaké konkrétní aspekty přípravné fáze považují učitelé za největší překážku či obtíž v souvislosti s ukrajinskými žáky. Ptali jsme se těch učitelů, kteří odpověděli, že pocítují ztížení příprav na výuku (viz tab. 10). Respondentům jsme nabídli čtyři možné odpovědi s možností zvolení více z nich. Navíc taktéž mohli využít otevřenou volnou odpověď. Za největší problém učitelé považují samotnou transformaci učiva dějepisného obsahu pro ukrajinské žáky (viz tab. 12). Časové prodloužení přípravy představuje pro učitele dějepisu druhou největší výzvu. Zmíněné problémy zvolila většina z respondentů. V menšině

¹⁰ Podle respondentů, kteří uvedli, že se někteří ukrajinští žáci v porozumění českému jazyku zlepšují a jiní nikoli.

a v téměř stejné míře představuje pro učitele obtíž v dějepisné přípravě nedostatek dostupných materiálů a neznalost postupů práce s cizojazyčnými žáky. Dohromady čtrnáct učitelů zvolilo volnou odpověď. Obecně je můžeme rozdělit na dvě kategorie, z nichž jedna se týká obecných obtíží (3 odpovědi), zatímco druhá problémů týkajících se konkrétně výuky dějepisu (11 odpovědi). V první kategorii se ve dvou případech objevily povzdechy nad malou ochotou a nezájmem ukrajinských žáků a v jednom problém řady nekvalitních materiálů, přičemž chybí autorita, která by z nich doporučila ty kvalitní. Z poznámek, které se týkají přímo výuky dějepisu se pak třikrát objevilo zmínění problému integrace dějin Ukrajiny do výuky dějepisu. V dalších třech odpovědích učitelé poukazují na obtíž se zařazením problematických a obtížných témat jako válek, holocaustu či zločinů proti lidskosti. Dále byla zmíněna komplikace týkající se vysvětlení a představení pozadí českých dějin.

Typ problémů při přípravě	Počet odpovědí
Časové prodloužení přípravy	165
Nedostatek dostupných materiálů	74
Potřeba transformovat učivo pro tyto žáky	202
Neznalost postupů práce s cizojazyčnými žáky	76

Tab. 12: Typ problémů při přípravě

Stejně skupině učitelů, kteří připustili, že jim účast ukrajinských žáků ve výuce ztěžuje přípravu na výuku dějepisu (viz tab. 10), jsme položili jednu problematičtější otázku – a to, zda připouštějí, že tato situace ovlivňuje jejich vztah k ukrajinským žákům. Respondenti měli možnost vybrat ze tří uzavřených odpovědí – ano, ne, nebo zvolit odpověď, že nechtějí na tuto otázku odpovídat. Mezi učiteli zcela jasně dominovala odpověď, že ztížení přípravy nemá vliv na jejich vztah k žákům (viz tab. 13). Učitelů přiznávajících ovlivnění jejich vztahu k žákům je výrazná menšina. O něco větší podíl, ale stále zásadní menšina, tvoří odpověď, kdy se respondenti nechtěli vyjádřit. Na základě získaných dat v této výzkumné otázce, je možné konstatovat, že i přesto, že většina učitelů přiznává ztížení příprav na výuku dějepisu, tak tento jev nemá žádný vliv na jejich vztah vůči ukrajinským žákům.

Ovlivnění vztahu učitelů k ukrajinským žákům	Počet odpovědí
Žádný vliv	280
Ovlivnění	9
Nechci odpovídat	16

Tab. 13: Ovlivnění vztahu učitelů k ukrajinským žákům

Problémy ukrajinských žáků ve vyučování dějepisu (VO 6)

To, že mají ukrajínští žáci potíže s porozuměním českému jazyku (viz výše), se jeví jako pravděpodobné. Zajímalo nás, jaké další problematické jevy se v souvislosti s ukrajinskými žáky ve výuce dějepisu objevují. Naším respondentům vyučujícím ukrajinské žáky dějepis (viz tab. 1) jsme nabídli sedm odpovědí, ze kterých vybírali, kromě toho mohli odpovědět také volně. Respondenti mohli zaznačit více odpovědí naráz, pokud se domnívali, že obtíží bylo více. Za největší dva problémy považují učitelé dějepisu porozumění českým reáliím a právě porozumění českému jazyku. Blízké zastoupení mají odpovědi týkající se nezájmu o probíraná

témata a malé snahy ukrajinských žáků v hodinách dějepisu. V menšině jsou zastoupeny odpovědi týkající se časové zaneprázdněnosti ukrajinských žáků online výukou na domovských školách nebo odpověď, kdy učitelé nevidí nic problematického.

Osmnáct respondentů zvolilo možnost otevřené odpovědi. Upozorníme opět na ty nejstěžejnější a nejzajímavější – opakovaně se objevovaly (v celkem sedmi zmínkách) připomínky týkající se celkové snahy a nezájmu ukrajinských žáků o výuku. Z obecných problémů pak uveďme vždy po jedné odpovědi konstatování o rozdílném způsobu výuky a školní realitě v ČR a na Ukrajině, nežádání dovysvětlení v případě nepochopení, odchody z části výuky dějepisu na výuku češtiny a nesoustředěnost. Z problémů, které jsou specifické pro výuku dějepisu pak zmiňme neztotožnění se s našimi dějinami a nezájem o ně v celkovém počtu dvou odpovědí. Dále po jedné zmínce chybějící návaznost na dříve probraná témata a traumata z války.

Problémy v průběhu vyučování dějepisu	Počet odpovědí
Nevidím nic problematického	24
Porozumění českému jazyku	232
Porozumění českým reáliím (pojmy, názvy, jména, města apod.)	236
Nezájem o probíraná témata	114
Časová zaneprázdněnost online výukou na ukrajinských školách	23
Malá snaha („kašlou na to“)	141
Vyrušování v hodinách	26

Tab. 14: Problémy v průběhu vyučování dějepisu

SHRNUTÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Podle námi získaných dat je jedním z hlavních faktorů úspěšné integrace ukrajinských žáků do českého školního prostředí jazyková bariéra a obtížnosti porozumění novému jazyku (viz tab. 14). Na to poukazuje také portál *Visit Ukraine*, kdy například v Maďarsku nebo Rumunsku je tento problém uváděn jako jeden z hlavních při začleňování ukrajinských žáků do výuky.¹¹ Ve stejném zdroji je poukazováno i na další problémy – například účast žáků na jazykových kurzech na úkor školy nebo vize návratu ukrajinských žáků do jejich mateřské země. Na stejné problémy poukazují i námi získaná data.

Situace učitelů a ukrajinských žáků v Polsku je v některých ohledech podobná. Podle citované studie mají polští učitelé problém s prací s cizojazyčnými žáky, jelikož sami nemají dostatek zkušeností. To platí i pro některé české učitele (viz tab. 12). Dalším významným zmíněným problémem je jazyková bariéra ukrajinských žáků a kvůli tomu větší časové zatížení polských učitelů. Podobné výsledky poskytuje i náš výzkum. Jazyková bariéra je jednou z hlavních obtíží při integraci ukrajinských žáků (viz tab. 14). Většina našich respondentů taktéž uznává zvýšení časové náročnosti příprav na výuku (viz tab. 10). V uvedené studii je zmíněna komplikace týkající se nízké relevantnosti kurikula a značné odlišnosti pro ukrajinské žáky. I to ovlivňuje jejich samotnou docházku, aktivitu v hodinách i vztah k vyučovanému předmětu. V této oblasti se výsledky našeho výzkumu také shodují s uvedenými daty. V tab. 14, která zobrazuje problémy v průběhu vyučování, je možné porovnat, že nejčastějším problémem

¹¹ VisitUkraine. Language barrier and lack of proper conditions: what difficulties Ukrainian children face in the EU. Dostupné z: <https://visitukraine.today/blog/2170/language-barrier-and-lack-of-proper-conditions-what-difficulties-ukrainian-children-face-in-the-eu>. (cit. 30.12.2023)

podle českých učitelů je porozumění českým reáliím. Podobný názor obsahují některé z otevřených odpovědí poskytnuté našimi respondenty. V čem se ovšem liší české školství od polského v ohledu na přistupování k ukrajinským žákům, je vytvoření takzvaných přípravných tříd. V polském školství byly pro ukrajinské žáky vytvořeny přípravné třídy, které mají za úkol vybavit ukrajinské žáky základními atributy spojenými s polským kurikulem, jazykem a celkově školstvím. Tyto přípravné třídy jsou v Polsku běžné a podle studie taktéž potřebné pro aktivizaci a naučení se jazyka, byť i ony představují jisté omezení.¹² Oproti Polsku v našem výzkumu žádný z učitelů neuvedl, že by na jeho škole byla speciální třída vyhrazená jen pro ukrajinské žáky a většinou jsou tito žáci rovnou přiřazeni do tříd společně s českými žáky (viz tab. 3). Jistou pomoc nabízí v některých školách asistenti pedagoga (čeští i ukrajinští), kteří se s žáky doučují český jazyk (viz tab. 6). To může přispět i k plynulejší a rychlejší integraci ukrajinských žáků do kolektivu českých žáků a také aktivně do výuky. V sousedním Polsku tamní vláda dokonce přistoupila na možnost přijímat i učitele z řad migrantů. U nás tato možnost, podle našich výsledků, není, a to i z důvodu nižšího počtu ukrajinských žáků na třídu (viz VO 1). Jen ve zcela výjimečných případech se objevila odpověď, která poukazovala na to, že blíže nespecifikovaný zaměstnanec školy ovládá ukrajinský jazyk. Příchozí učitelky z Ukrajiny u nás většinou po absolvování kurzu dalšího vzdělávání působí jako asistentky pedagoga pro ukrajinské žáky. Pro klasické vedení výuky musí získat nostrifikaci a prokázat znalost českého jazyka na vysoké úrovni.¹³

Výsledky, podobné či shodující se s našimi, můžeme nalézt na portálu *Hype and Hyper*.¹⁴ Ukrajinští žáci se zapojují do online výuky na ukrajinských školách i v ostatních evropských zemích. Tam je také jazyková bariéra považována za stěžejní problém a hlavní výzvu pro plynulou integraci ukrajinských žáků. V Moldavsku jsou zřízena střediska pro uprchlíky, kde je kladen důraz na rozvoj jazykové kompetence. V Estonsku byla dokonce založena speciální škola pro ukrajinské žáky, kde je hlavním vyučovacím jazykem ukrajinština, ale zároveň mají žáci předměty v estonštině, aby se dokázali lépe začlenit do tamní společnosti. Větší důraz na naučení se místního jazyka je kladen v Polsku. Obecně tedy pro učitele vyplývají obtíže spojené s jazykovou bariérou, inkluzí ukrajinských žáků i postavení k ruské invazi a válce obecně. Podobné postoje byly zachyceny i v námi získaných datech. Výsledky ukazují, že se zatím úplná integrace ukrajinských žáků do našich škol nepodařila, což konstatují i jiné výzkumy – např. z Národního institutu SYRI (výzkum upozorňuje, že ačkoli učitelé dělají, co můžou, třídní kolektivy zůstávají často rozděleny podle národnosti, objevují se problémy ve výuce českého jazyka apod.).¹⁵ Zlepšení se očekává od možnosti zvolit pro ukrajinské žáky výuku češtiny jako druhého jazyka.

Na základě našim výzkumem získaných dat je možné vyvodit několik závěrů k výuce ukrajinských žáků a jejich integraci v českém školství. Je možné z dat (tab. 3) určit převládající průběh výuky při integraci ukrajinských žáků. V českém prostředí převládá integrovaná výuka s českými žáky, tedy přímé zapojení ukrajinských žáků do edukačního procesu. Data týkající se zlepšování se ukrajinských žáků ve vymezených oblastech mohou tak být ovlivněna i způsobem jejich zapojení. Jak bylo zmíněno výše, tak naopak v polském prostředí převládají přípravné třídy. Ovšem na základě dat z tab. 8 a 9 je právě přímá integrace ukrajinských žáků

¹² HERBST, M. – SITEK, M.: *Education in exile: Ukrainian refugee students in the schooling system in Poland following the Russian–Ukrainian war*. In: *European Journal of Education* 58, 2023, č. 4, s. 575–594. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/ejed.12587>

¹³ MINAŘIKOVÁ, K.: *Učitelky z Ukrajiny do českých škol chtějí*. In: *Chrudimský, Svitavský a Orlický deník*, 27. června 2023, s. 4.

¹⁴ JOHANYÁK, C.: *Education for Ukrainian refugee children – how European countries help*. *Hype&Hyper*. Dostupné z: <https://hypeandhyper.com/education-for-ukrainian-refugee-children-how-european-countries-help/> (cit. 30. 12. 2023).

¹⁵ Srovnej např. MINAŘIKOVÁ, K.: *Ukrajinští žáci do kolektivu zapadají ztuhle. Chybí učitelé*. In: *Chrudimský, Svitavský a Orlický deník*, 27. června 2023, s. 4.

do českého prostředí bez přípravných tříd považována respondenty za stěžejní faktor při zlepšování úrovně žáků v českém jazyce. Naopak někteří respondenti volají po zavedení přípravných tříd také u nás (popíšeme v další studii vycházející z našeho výzkumu). Je tedy otázkou, který z uvedených systémů se jeví jako lepší. Samotná integrace ukrajinských žáků může být taktéž ovlivněna mírou zapojování se do on-line výuky probíhající na ukrajinských školách (viz tab. 4). Nenavštěvování on-line zprostředkovaného vyučování může vést k většímu vlivu českého prostředí na žáky, a tudíž nabízí větší šanci na jejich úspěšnou integraci a naučení se českého jazyka. Samozřejmě ale zároveň může snižovat aspirace na návrat ukrajinských žáků do jejich vlasti.

Příchodem ukrajinských žáků do nového prostředí se většině učitelů zkomplikovalo vytváření příprav do výuky dějepisu (tab. 10). Podobné stanovisko bylo zmíněno i ve výše zmíněných studiích. Z dodatečné výzkumné otázky týkající se míry ztížení (tab. 11) se však dozvídáme, že se jedná převážně buď o částečné či nepatrné ztížení přípravy. Navíc nám náš výzkum poskytuje data i ohledně konkrétních problémů spojených s přípravou (tab. 12). Je tak patrné, že hlavní obtíží je nutnost transformace učiva pro ukrajinské žáky a časové prodloužení přípravy. Nelze říci, že se jedná o dvě výlučně samostatné kategorie, neboť pravděpodobně dochází k propojení, kdy první z nich má přímý vliv na druhou. Lze konstatovat, že vhodným přístupem by bylo zaměření se na transformaci dějepisného učiva a učiva obecně pro ukrajinské žáky. Tím by byly sníženy dopady ztížení výuky v těchto dvou nejproblémovějších oblastech.

Výsledky našeho výzkumu ukazují, že ukrajinští žáci mají asistenta k dispozici pouze v necelé třetině případů (viz tab. 5), a to ještě často pouze pro některé vyučovací hodiny (viz tab. 6). Zde je možné předpokládat, že se situace z důvodu liknavosti MŠMT, které vyčlenilo peníze na tyto asistenty až několik dní po začátku školního roku 2023/24, kdy již začaly školy asistenty často propouštět (neprodloužily jim smlouvu), ještě zhoršila či přinejmenším nedošlo k výraznému zlepšení.¹⁶ Navíc je složité asistenty pro ukrajinské žáky shánět, protože tito žáci často školy opouštějí (vrací se na Ukrajinu, přecházejí na domácí vzdělávání apod.).¹⁷

Náš výzkum taktéž přinesl částečný vhled do vztahů mezi českými učiteli a ukrajinskými žáky (viz tab. 13). Bylo zjištěno, že i přes to, že se učitelé cítí pod větším časovým tlakem a přiznávají ztížení přípravné fáze i samotného průběhu výuky, tak tyto faktory nemají v drtivé většině vliv na vnímání ukrajinských žáků.

Vzhledem k zaměření našeho výzkumu na výuku dějepisu nám získaná data poskytují náhled na konkrétní obtíže spojené s přípravou na hodiny tohoto předmětu (viz tab. 14). Dvě nejčastější odpovědi mají téměř stejné zastoupení a od zbytku odpovědí mají značný odstup. Je tedy možné předpokládat, že většina učitelů vidí tyto dva problémy jako stěžejní. První z těchto obtíží je podle učitelů vzdálenost českých reálií od těch ukrajinských, druhou pak porozumění českému jazyku. Když údaje o první z uvedených obtíží propojíme s daty z tab. 12, můžeme dojít k závěru, že transformací učiva pro ukrajinské žáky by mohlo dojít nejenom ke snížení zátěže kladené na české učitele, ale taktéž k limitaci problému objevujícího se během výuky dějepisu. Je taktéž pravděpodobné, že adekvátní transformací učiva by zároveň učivo bylo více atraktivní pro ukrajinské žáky, což by negovalo čtvrtý nejčastěji zmiňovaný problém – nezájem ukrajinských žáků o probíraná témata. Ovšem stále musíme k dané problematice přistupovat s patřičnou pozorností. Učitelé nemohou zcela sklouznout k zaměření se převážně na ukrajinské reálie, čímž by mohly do pozadí ustoupit české reálie, které jsou ale zakotveny v závazných pedagogických dokumentech a zejména je žáci potřebují pro jejich život v našem státě.

¹⁶ Srov. např. VAŇOUS, P.: *Ředitelé propouštějí ukrajinské asistenty. Školy nemají peníze*. In: Chrudimský, Svitavský a Orlický deník, 8. září 2023, s. 7.

¹⁷ MINAŘIKOVÁ, K.: *Ukrajinští žáci do kolektivu zapadají ztuha*, s. 4.

Data nám poskytují hlubší vhled do tématu a poukazují nejenom na potíže, se kterými se musí čeští učitelé vypořádat, ale také na faktory ovlivňující plynulé sžití ukrajinských žáků s českým prostředím. Je však třeba poznamenat, že výsledky výzkumu představují výpověď platnou v čase konání výzkumu (jaro 2023), přičemž je zřejmé, že v některých oblastech se situace a postoje učitelů v čase rychle proměňují. Bude proto zajímavé komparovat výsledky s novými zjištěními provedenými v budoucnosti.

PRAMENY A LITERATURA

HERBST, M. – SITEK, M.: *Education in exile: Ukrainian refugee students in the schooling system in Poland following the Russian–Ukrainian war*. In: *European Journal of Education* 58, 2023, č. 4, s. 575–594. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/ejed.12587>

HRONOVÁ, Z.: *Průzkum: ukrajinské děti mají problém se začleněním*. In: *Chrudimský, Svitavský a Orlický deník*, 17. srpna 2023, s. 2.

JOHANYÁK, C.: *Education for Ukrainian refugee children – how European countries help. Hype&Hyper*. Dostupné z: <https://hypeandhyper.com/education-for-ukrainian-refugee-children-how-european-countries-help/>

MINAŘÍKOVÁ, K.: *Učitelky z Ukrajiny do českých škol chtějí*. In: *Chrudimský, Svitavský a Orlický deník*, 27. června 2023, s. 4.

MINAŘÍKOVÁ, K.: *Ukrajínští žáci do kolektivu zapadají ztuha. Chybí učitelé*. In: *Chrudimský, Svitavský a Orlický deník*, 27. června 2023, s. 4.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Aktuální počty ukrajinských uprchlíků na českých školách. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/aktualni-pocty-ukrajinskych-uprchliku-na-ceskych-skolach>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Počty ukrajinských dětí se ve školách oproti září téměř nezměnily. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/pocty-ukrajinskych-deti-ve-skolach-se-oproti-zari-temer>

Ministerstvo vnitra České republiky. V České republice je aktuálně 325 tisíc uprchlíků z Ukrajiny. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/v-ceske-republice-je-aktualne-325-tisic-uprchliku-z-ukrajiny.aspx>

VAŇOUS, P.: *Ředitelé propouštějí ukrajinské asistenty. Školy nemají peníze*. In: *Chrudimský, Svitavský a Orlický deník*, 8. září 2023, s. 7.

VisitUkraine. Language barrier and lack of proper conditions: what difficulties Ukrainian children face in the EU. Dostupné z: <https://visitukraine.today/blog/2170/language-barrier-and-lack-of-proper-conditions-what-difficulties-ukrainian-children-face-in-the-eu>

Mgr. Miroslav Jireček, Ph.D.
katedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: jirecek@ped.muni.cz

Mgr. et Mgr. Michal Bednář
doktorand
katedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: 482046@mail.muni.cz

Mgr. Jan Moravec
učitel
ZŠ Oslavická Velké Meziříčí
Oslavická 1800/20
594 01 Velké Meziříčí
Česká republika
e-mail: moravec@zs-oslavickavm.cz